

УДК-33Т
ББК-65.9 (5Т)
Ш95

**ТАЪМИН НАМУДАНИ РУШДИ
МОЛИЯВӢ ВА РУШДИ УСТУВОРИ
ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА**

Шукуров Абдуназар Абдухалилович – сармуаллими кафедраи технологияҳои иттилоотӣ дар иқтисодиёти МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Гафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд), e-mail: abduazar_82 @ mail. ru

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСОВОГО РОСТА
И УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ РЕГИОНА**

Шукуров Абдуназар Абдухалилович – старший преподаватель кафедры информационной технологии в экономике ГОУ «ХГУ имени академика Б. Гафурова» (Республика Таджикистан, г. Худжанд), e-mail: abduazar_82 @ mail. ru

**ENSURING FINANCIAL GROWTH AND
SUSTAINABLE ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE REGION**

Shukurov Abdunazar Abdukhalilovich - Senior Teacher at the Department of Information Technology in Economics, State Educational Institution "Khujand State University" after academician B. Gafurov (Republic of Tajikistan, Khujand), e-mail: abduazar_82 @ mail. Ru

Вожаҳои калидӣ: рушди устувор, таъмини молиявӣ, бӯҳрони молиявӣ, сармояи хоричӣ, стратегияи миллии рушд, маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, тараққиёти иқтимоӣ – иқтисодӣ.

Манфиатҳои ҷорӣ иқтисодӣ, ба андешаи мо, зарурати таъмини фаъолияти устувори иқтисодиётро ҳамчун якпорчагӣ, дар навбати худ, умедбахш - зарурати таъмини шароити рушди устувори нешрафта бо дарназардошти ҳадафҳои стратегияи рушди ҷомеа баён мекунад. Таҳлили манфиатҳои ояндадор ва зиддиятҳои дохилии онҳо барои таҳияи стратегияи иқтисодӣ, муайян намудани афзалиятҳои минтақавӣ дар раванди такрористеҳсол, аз ҷумла такмил додани заминаи технологияи истеҳсолот, азнавташиклдиҳии сохторҳои соҳавӣ ва ҳудудии он, муайян кардани роҳҳо ва усулҳои оптималии талаботи гуногуни ояндадори иқтимоиро қонеъ гардонанд. Дар мақола, манфиатҳои ҷорӣ иқтисодӣ, зарурати таъмини шароити рушди устувори нешрафта бо дарназардошти ҳадафҳои стратегияи рушди ҷомеа, асоснок мекунад.

Ключевые слова: устойчивое развитие, финансовая безопасность, финансовый кризис, иностранные инвестиции, национальная стратегия развития, ВВП, социально-экономическое развитие.

Текущие экономические интересы, на наш взгляд, выражают необходимость обеспечения устойчивого функционирования экономики в целом, в свою очередь перспективные - необходимость обеспечения условий для устойчивого развития с учетом стратегических целей общества. Необходимо проанализировать свои будущие интересы и внутренние противоречия для разработки экономической стратегии, определить региональные приоритеты в процессе воспроизводства, включая улучшение технологической базы производства, реструктуризацию его отраслевой и территориальной структуры, определение оптимальных путей и средств удовлетворения различных будущих социальных потребностей. В статье обоснованы актуальные экономические интересы, необходимость обеспечения условий для устойчивого развития с учетом стратегических целей развития сообщества.

Key words: sustainable development, financial security, financial crisis, foreign investment, national development strategy, GDP, socio-economic development.

Current economic interests, in our opinion, express the necessity to ensure the sustainable functioning of the economy as a whole, in its turn, promising - the necessity to ensure conditions for sustainable development, taking into account the strategic goals of society. To analyze one's future interests and internal contradictions to workout economic strategy, determine regional priorities in the reproduction process, including improving the

technological base of production, restructuring its branch-wise and territorial structure, determining the best ways and means to meet various future social requirements. The article substantiates current economic interests, the necessity to ensure conditions for sustainable development, taking into account the strategic goals of community development.

Дар шароити истиклолияти давлатӣ ва байналмилалисозии фаъолияти иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳалли вазифаи ғавқулода душвор - интихоби стратегияи рушди иҷтимоию иқтисодӣ, таъмини рушди устувори кишвар, паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва баланд бардоштани сатҳи некӯаҳолии аҳоли, инчунин ворид шудан ба системаи муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ дучор омад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷанбаҳои муайяни ноил шудан ба «рушди устувор» дар асарҳои И.А. Асроров, Т.Б. Ғаниев, Ҳ. Ғафуров, С.И. Исломов, С.Д. Комилов, Н.К. Каюмов, Назаров Т.Н., Нурмаҳмадова М., Пириева Д.С., Раҳимова Р.К., Тошева О.Т., Хабибова С.Х. ва дигарон баён шудаанд.

Солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати асосии худро ба се ҳадафҳои стратегияи миллӣ равона намуда буданд, ки инҳо: яқум, баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ, дуввум, амнияти озуқаворӣ мамлакат ва саввум, таъмини истиклолияти энергетикӣ мебошанд [3, с.74]. Ҳадафи чоруми миллӣ, саноатикунӣ босуръати мамлакат аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми соли 2018 эълон гардид. Бо назардошти аҳамияти бузурги ҳадафи мазкур дар мамлакат аз ҷониби сармоягузори ватаниву хориҷӣ дахҳо корхонаҳои истеҳсоли мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифта, ҷойҳои нави корӣ барои шаҳрвандон таъсис дода мешаванд.

Рушди иқтисодӣ мустақиман дар афзоиши миқдори маҷмӯи маҳсулоти воқеии дохилӣ ва ҷузъҳои он ифода меёбад. Дар сатҳи макроиқтисодӣ, нишондиҳандаҳои асосии динамикаи рушди иқтисодӣ афзоиши солонаи ММД воқеӣ, суръати афзоиши солонаи ММД воқеӣ ба ҳар сари аҳоли ва суръати афзоиши солонаи маҳсулоти бахшҳои асосии иқтисодиётро ташкил медиҳад.

Рушди васеи иқтисодӣ бо тағйирёбии ҳосилонокӣ меҳнат дар ҷомеа алоқаманд нест, ба истифодаи омилҳои экстенсивӣ асос ёфтааст ва аз ҳисоби афзоиши ҳаҷми захираҳои истифодашаванда ба даст оварда мешавад. Рушди интенсивии иқтисодӣ ба истифодаи омилҳои интенсивӣ асос ёфта, бо истифодаи самарабахши захираҳо ба даст омада, ба афзоиши даромад дар муқоиса бо афзоиши шумораи шугли аҳоли дар иқтисодиёт мусоидат мекунад ва заминаи афзоиши некӯаҳолии аҳоли мебошад. Дар асл, намудҳои тозаи экстенсивӣ ва ҳолисонаи рушди иқтисодӣ мавҷуд нестанд.

Азбаски рушди иқтисодӣ ҳадафи муҳимтарини сиёсати иқтисодии давлат мебошад, тахмин қардан мумкин аст, ки тамоми захираҳои мавҷудаи ҷомеа (қобилиятҳои табиӣ, меҳнатӣ, соҳибқорӣ, сармояи асосӣ, пешрафти илмӣ - техникӣ), ки ба истеҳсолот ҷалб карда мешаванд ва кишвар ҳар қадар захираҳо дошта бошад, суръати афзоиш ҳамон қадар баландтар хоҳад буд. Аммо, дар ҳаёти воқеӣ истифодаи ҳарчи бештари захираҳои иловагӣ боиси болоравии нархҳо ва мутаносибан, афзоиши хароҷот мегардад, ки афзоиши истеҳсолотро ғайриҷамъовар намекунад.

Навъи инноватсионӣ дар асоси рушд ва паҳн намудани донишҳои нав, технологияҳои иттилоотӣ ва гузариши тадриҷӣ ба навъи инноватсионии рушд асоси ислоҳоти иқтисодӣ мебошад. Нақши захираҳои зеҳнӣ ҳамчун захираҳои асосии иқтисодӣ меафзояд ва мутобиқи ин, илм ва маориф ба қувваи пешбарандаи рушди иҷтимоию иқтисодӣ табдил меёбанд.

Раванди инноватсионӣ вобаста ба соҳаи илмӣ ва техникӣ буда, дар як давраи ягонаи илм - таълим - истеҳсолот - бозор сурат мегирад. Дар соҳаи маориф баланд бардоштани самаранокӣ ва рақобатпазирии иқтисодиёт нақши муҳим мебозад. Таҳсилоти олӣ бо мақсади таъмин намудани афзоиши ғавқулодаи захираҳои зеҳнии иқтисодиёт ҳамчун захираҳои пешбар, пешбинӣ шудааст.

Аз ин рӯ, стратегияи иқтисодӣ, ҳамчун яке аз унсурҳои муҳими идоракунии раванди тағйирёбии бозори иқтисодиёт, ки ба ташаккули раванди тақрористеҳсолкунии иқтисодиёт (истеҳсолот) нигаронида шудааст, шартӣ зарурии таъмини рушди иқтисодӣ ва рушди устувори дохилӣ мебошад.

Дар марҳилаи истеҳсолоти дарозмуддат талаб карда мешавад, ки таносуби объективии зарурӣ байни соҳаҳои моддӣ ва ғайримоддӣ истеҳсолот, инчунин байни истеҳсоли воситаҳои истеҳсолот ва истеҳсоли молҳои истеъмолӣ таъмин карда шавад. Ноил шудан ба мувозинати сохторҳои соҳавӣ, ҳудудӣ ва технологияи истеҳсолот низ дар таъмини фаъолияти самарабахши марҳилаи истеҳсолот нақши назаррас дорад.

Рушди иқтисодии минтақавӣ чунин рушдро дар назар дорад, ки дар он даромади воқеӣ афзоиш меёбад (масалан, ММД). Рушди иқтисодӣ, меъёри рушди иқтисодист, ки дар афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, маҷмӯи маҳсулоти миллий, даромади миллий, маҳсулоти минтақавӣ бо арзиши мутлақ ё ба ҳар сари аҳоли ифода меёбад.

Мувофиқи баҳогузориҳои байналмилалӣ зиндагӣ дар пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе - хеле арзон аст. Ду шаҳри кишварҳои Осиёи Марказӣ - Алмато ва Тошканд - ба рӯйхати маҷаллаи бритонии The Economist ҳамчун шаҳрҳои арзонтари дунё ворид шудаанд. Таҳқиқот 18 -уми ноябри соли 2020 нашр шуда буд. Муаллифон 130 шаҳри дунёро бар асоси нархи 138 маҳсулот ва хидматрасониҳо муқоиса намудаанд.

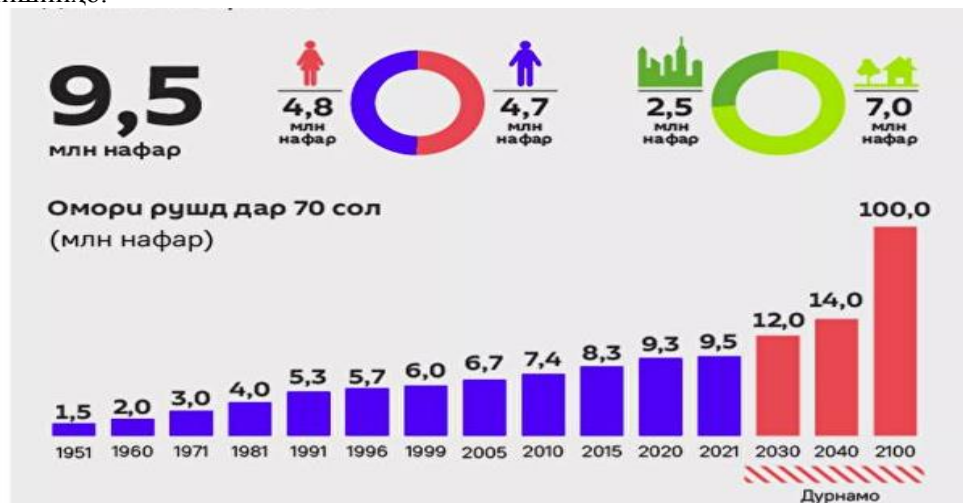
Шаҳри Душанбе вориди ин радабандии маҷалла нашудааст. Агар сомонаҳои дигареро, ки барои кормандони хориҷӣ дар бораи арзиши ҳаққи истиқомат дар кишварҳои гуногун маълумот нашр мекунанд, бубинем, пас, дар Душанбе нархҳо нисбат ба нишондиҳандаҳои Алмато ва Тошканд хеле поинтаранд. Барои мисол, агар дар торнамои expatistan ҳаққи истиқоматро дар Тошканду Душанбе муқоиса кунем, нарх дар Душанбе 28 дарсад нисбат ба Тошканд ва 34 дарсад нисбат ба Алмато арзонтар аст. Тақрибан чунин нархҳоро дар сомонаҳои дигаре, ки иттилооти ба ин монандро дар асоси арзиши маҳсулот, хидматрасониҳои нақлиётӣ, хӯрокворӣ, либос ва ғайра пешниҳод мекунанд, мешавад дарёфт.

Аммо дар ин гуна мавридҳо, иттилоот барои хориҷиҳо, мутахассисони хориҷие пешниҳод мешавад, ки аз 10 ҳазор доллар боло маош доранд. Дар ҳоли ҳозир ҳадди ақали маош дар Тоҷикистон 400 сомонӣ (камтар аз 40 доллар) ва музди миёнаи маош - 1406 сомонӣ аст. Андозаи миёнаи нафақа дар кишвар 303 сомониҳо дар бар мегирад.

Нархи хона, тибқи маълумоти расмӣ, баъд аз қоҳиши нарх дар давраи ҳамагирии कोरोनाвирус 360 доллар барои як метри мураббаъ шудааст. Ин арзиш дар муқоиса бо пойтахтҳои кишварҳои дигари минтақа поин аст. Иқтисодчиёни маҳаллӣ мегӯянд, дар Душанбе нисбат ба пойтахтҳои дигар нарху наво дар воқеъ пасттар аст. “Бозор ҳамеша мутобиқ ба тавонмандии харидории мардум аст. Ҳар қадар қобилияти харидории мардум болотар бошад, нархҳо ба ҳамун андоза боло мераванд ё баръакс.

Мувофиқи маълумотоҳои расмӣ, ҳамасола аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 2,1 дарсад зиёд мешавад. Ҳар сол ба бозори кор аз 180 то 200 ҳазор коргар ворид мешаванд. Мақомоти Федератсияи Россия бар инанд, ки шумораи муҳоҷирони тоҷик дар ин кишвар бештар аз як миллионанд, вале бино ба омили ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон шумори онҳо аз 500 ҳазор бештар нест. Дар баробари ин мақомот мегӯянд, тоҷикон дар солҳои ахир ба Федератсияи Россия барои кор камтар мераванд.

Мувофиқи маълумоти Кумитаи омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2000 шумораи аҳолии шаҳришин дар кишвар 26,7 дарсад ва деҳнишин 73,3 дарсадро ташкил додааст. Ин нишондод дар соли 2019 ба таври хеле ночиз тағйир ёфтааст: 26,3 дарсад шаҳришинҳо ва 73,7 дарсад деҳнишинҳо.

Расми 1. Раванди афзоиши аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2021.

Шумораи аҳолии Тоҷикистон то якуми октябри соли 2020 - 9 миллиону 661 ҳазору 600 нафарро ташкил дод. Шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2010 ду миллиону 97, 1 ҳазор нафар ё 27,7%, дар қиёс бо маълумот дар бораи шумораи аҳоли дар январи соли 2020 347,8 ҳазор нафар ё 3,7% афзоиш ёфтааст.

Расми 2. Теъдоди аҳолинишини шаҳру деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 октябри соли 2020.

Фармони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи гузаронидани барӯйхатгирии аҳолии Тоҷикистон” 30 сентябри соли 2020 ба имзо расида буд. Ин барӯйхатгирӣ бо ҳимояти Сандуқи чамъияти СММ (UNFPA), тибқи Барномаи тақвияти омили чамъиятӣ дар Тоҷикистон барои давраи 2020 - 2023 анҷом дода шуда, тавассути ҳукумати Федератсияи Россия ба маблағи 2.15 миллион доллар сармоягузори мегардад. Мақомоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба далели танзими таваллуд ва оила барномаи махсуси давлатӣ барои солҳои 2019 - 2022 қабул кардаанд, ки дар доираи он дар кишвар барои тарбияи тарғиби тарзи ҳаёти солим ба назар гирифта шудааст.

Манфиатҳои дурнамо ҳамчун аз якпорчагӣ иборатанд, ки аз маҷмӯи манфиатҳои соҳаҳои алоҳида, ҳудудҳо, сохторҳои технологияи иқтисодӣ минтақавӣ иборат аст, ки имкон медиҳад ҳадди аксар қонеъгардонии эҳтиёҷоти субъектҳои онҳо ба асоси дарозмуддат, зарурати ба даст овардани чунин таносубро фароҳам оранд. Аз ин рӯ, бо назардошти манфиатҳои умедбахш фароҳам овардани шароит барои истехсоли неъматҳои моддӣ ҳаҷм ва сифати мувофиқ, ки барои қонеъ кардани ниёзҳои мавҷуда ва ояндаи иҷтимоӣ кофӣ аст.

Тавре, ки амалия нишон медиҳад, дар сохтори соҳавӣ, ҳудудӣ ва технологияи иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон номутаносибии возеҳе ба мушоҳида мерасад, ки ба ҳалли афзалиятноки манфиатҳои кунунӣ нигаронида шудааст.

АДАБИЁТ

1. Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
2. Маҷаллаи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон “Молия ва ҳисобдорӣ” барои солҳои 2018 – 2019
3. Экономикаи Тоҷикистони стратегияи рушди. Маҷаллаи иқтисодӣ, 2001 - №2. Душанбе. с. 73.
4. Шукуров А.А. Рушди саноату кунунии мамлакат ва паст гардидани муҳоҷирати меҳнатӣ. Маҷаллаи «Номаи Донишгоҳ». 2020 -№3 (54). Хучанд. с. 110.
5. Рофе А.И. Экономикаи ва социологияи кунуни: Учеб. Пособие. - М.: Изд -во “МИК”, 2003. с.128.

LITERATURE

1. Messages of the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan.
2. Journal of the Ministry of Finance of the Republic of Tajikistan "Finance and Accounting" for 2018-2019.
3. Economy of Tajikistan and development strategy. Economic Journal, 2001 - №2. Monday. p. 73.
4. Shukurov A.A Industrialization of the country and reduction of labor migration. Journal of the University. 2020 -№3 (54). Khujand. p. 110.
5. Rofe A.I. Economics and Sociology of Labor: Textbook. Allowance. - M.: Изд -во “МИК”, 2003. p. 128.